Panislamsk anti-imperialisme?

AL-QAEDA I ORD OG HANDLINGER

Typologier over islamistiske bevægelser anvender ofte misvisende betegnelser for al-Qaeda. Den mere specialiserede litteratur om gruppen har tendens til at bruge betegnelser, som underminerer behovet for at skelne mellem al-Qaeda og mere nationalistisksindede grupper. Hvordan løses dette problem?

Af Martin E. Petersen, student ved Århus Universitet.¹

Al-Qaedas terrorangreb i USA i 2001 skabte ikke overraskende fornyet interesse for at forstå islams politiske betydning. Et centralt aspekt ved dette forehavende bestod fra starten af i den akademiske litteraturs forsøg på at konstruere typologier over islamistiske bevægelser og organisationer. 10 år efter angrebene tyder meget imidlertid på, at typologidannelsen har gavnet forståelsen af andre islamistiske grupperinger mere end den har gavnet forståelsen af al-Qaeda. Den specialiserede litteratur om al-Qaeda har, på den anden side, gjort meget for at højne forståelsen af gruppen. Til gengæld anvendes ofte betegnelser for gruppen, som er upræcise og underminerer typologiernes forsøg på at skelne mellem al-Qaeda og andre islamister. I det følgende vil jeg derfor problematisere en typisk karakteristik af al-Qaeda, som dominerer typologierne, samt forsøge at redegøre for gruppens faktiske kendetegn, og på denne baggrund tilbyde en alternativ betegnelse, som klart afgrænser al-Qaeda fra andre islamistiske grupper.

Umiddelbart efter angrebene den 11. september, var diskussioner om islams politiske betydning ofte præget af mangel på nuancer. Der var en tendens til at

betragte islamismen som en voldelig, totalitær og anti-vestlig doktrin per definition – en anklage, som kunne synes berettiget i skyggen af røgen fra de sammenstyrtede tvillingetårne. Med årene gjorde særligt den voksende typologidannelse det dog klart, at der findes både voldelige og ikke-voldelige islamistiske grupperinger og at de ikke-voldelige tæller alt fra demokratisk orienterede politiske partier til nødhjælpsorganisationer og andre NGO'er.² Hvad de militante islamister angår, blev det også påpeget, at ikke alle kæmper en global kamp. Nogle – heriblandt Hamas og Hizballah – kæmper en langt mere snæver nationalistisk modstandskamp.³ I den akademiske litteratur om islamismen kunne man altså følge en voksende anerkendelse af de nuancer begrebet dækker over. Typologierne over de forskellige varianter af islamismen blev af samme grund mere og mere detaljerede (men samtidig også flere, og nogle gange svære at overskue med tiden.

Alt dette skabte dog en residualkategori: Typologierne efterlod ofte al-Qaeda i en kategori for «totalitære anti-vestlige islamister», mens andre islamister undslap denne klassificering. Samtidig spillede gruppen

ofte en rolle som negativt sammenligningsgrundlag: Meget af arbejdet gik ud på at vise, hvordan *andre* islamistiske grupper adskiller sig fra al-Qaeda, idet deres handlinger kan begribes indenfor det forståeliges rammer, og grupperne kan analyseres som rationelle aktører.

Et repræsentativt eksempel på, hvordan al-Qaedas påståede totalitære anti-vestlige tendenser ofte optræder i typologierne, findes i klassificeringen af gruppen som «doktrinære jihadister».⁵ Doktrinære jihadister adskiller sig, ifølge beskrivelsen, fra andre voldelige islamister ved at hævde, at muslimer er forpligtet til, gennem voldelig kamp, «at bekæmpe det eksisterende forværkede og gudløse samfund».⁶ Deres globale kamp mod Vesten er motiveret af en radikal religiøs doktrin, og en central målsætning for gruppen er skabelsen af «en *revolutionær transformation*, der skal etablere en orden baseret på Guds suverænitet»⁷ på bekostning af vestlige og liberale værdier.

Denne karakteristik af al-Qaedas motiver er overraskende i lyset af lettilgængelige engelsksprogede (i nogle tilfælde endda skandinavisksprogede) kilder – i form af offentlige taler og skrifter, hvori Osama bin Laden har brugt den bedre del af to årtier på at redegøre for gruppens motivation for at bekæmpe Vesten.⁸ I det følgende undersøges det, hvordan kampen iscenesættes retorisk, og det bliver klart, at bin Laden lægger vægt på behovet for at bekæmpe og forhindre vestlig militær, politisk og økonomisk dominans i Mellemøsten, snarere end på behovet for at udbrede islamisk fundamentalisme på globalt plan. Dette er selvfølgelig blot de *påståede* mål. Men som vi også skal se, stemmer de påståede mål godt overens med en vok-

sende litteratur om al-Qaedas *faktiske* terrorhandlinger, operationsform og rekrutteringsprofil. I denne litteratur har der imidlertid været en tendens til at bruge betegnelser for gruppen, som nedbryder den typologiske distinktion mellem al-Qaeda og andre, mere *nationalistisksindede*, jihadister.⁹ Til sidst vender jeg derfor tilbage til det typologiske spørgsmål og foreslår, at det i lyset af nærværende analyse er mest oplagt at klassificere al-Qaeda som *panislamiske anti-imperialister*. Organisationen adskiller sig fra andre islamistiske grupper ved at opfatte sin kamp som et oprør mod vestlig imperialisme og kæmpe på vegne af alle muslimske lande.

Osama bin Ladens retorik

Hvis fremherskende typologiske klassificeringer af al-Qaeda er korrekte, skulle man forvente at en opfordring til kamp for udbredelsen af islamisk fundamentalisme spillede en afgørende rolle i Osama bin Ladens offentlige taler og skrifter. En analyse af bin Ladens retorik i årene 1994–2004¹⁰ tegner imidlertid et andet billede. Som vi skal se, spiller målet om udbredelsen af islam på globalt plan ingen rolle (der er faktisk ikke en eneste reference at finde til en målsætning af denne art i de 24 taler og skrifter fra perioden), mens en målsætning om at etablere en islamisk stat i Mellemøsten kun spiller en perifer rolle. Det helt afgørende tema er derimod behovet for at forsvare *umma* (brugt som en fællesbetegnelse for de muslimske lande) mod vestlig indblanding – militær, økonomisk og politisk.

VESTLIG SAMFUNDSORDEN UNDER ANGREB?

Bin Laden taler til tider om værdier såsom demokrati, menneskerettigheder, frihed,

lighed og så videre, men uden at omtale dem i vendinger, der fordømmer værdierne *som sådan*. I stedet er det Vestens hykleriske anvendelse af begreberne, som står for skud. I en enkelt tale fra 2002 bruger bin Laden tid på at kritisere den dekadente livsstil i Vesten, men først efter at han helt eksplicit har stillet det retoriske spørgsmål «Hvorfor angriber vi jer?» og svaret «Fordi I angreb os og fortsat angriber os.»¹¹

Det stærkeste argument for at al-Qaeda angriber liberale værdier kan, på det

*Kritikken går på at Vestens ledere
taler om menneskerettigheder uden at
lade disse gælde muslimer.*

retoriske plan, konstrueres ved at fokusere på referencerne til «demokrati». Demokrati er den *eneste* af disse værdier bin Laden på noget tidspunkt tager tilløb til at komme med en principiel kritik af. Al-Qaedas påståede afsky for demokrati har været et centralt tema i den offentlige debat siden terrorangrebene i USA i 2001, men retorikken er på dette punkt interessant: Bin Laden bruger først ordet i 2002 og i kritiske vendinger først under optakten til Irak-krigen. Havde angrebene den 11. september virkelig været et led i al-Qaedas kamp mod demokratiet, skulle man forvente at der var blevet lagt vægt på dette i årene op til 2001.¹²

Fra 2002 til 2004 omtaler bin Laden demokrati i fem af sine taler,¹³ men kun to gange bruges ordet i kritisk sammenhæng – og begge gange følges kritikken af demokrati (som beskyldes for at være «polyteistisk» og «menneskeskabt») op

med en kritik som knytter an til Vestens dominans i Mellemøsten: «Demokratiske» regimer i regionen er alle styret og støttet af USA.¹⁴ De andre gange ordet nævnes sker det for at understrege Vestens hykleri. Fx når «myten om demokrati» i USA blev ødelagt, efter resten af verden så det amerikanske svar på angrebene den 11. september – bin Laden ynder at nævne The Patriot Act og Abu Ghraib som eksempler på USAs «sande ansigt» – eller når han sarkastisk bemærker det paradoksale i at «diktere demokrati ved hjælp av bombefly».¹⁵

Historien er den samme når det gælder andre liberale værdier: Kritikken går på, at Vestens politiske ledere taler om menneskerettigheder uden at lade disse rettigheder gælde muslimer, at de taler om frihed uden at lade muslimer være frie, og at de taler om lighed uden at lade muslimer være deres ligeværdige. Kort sagt rettes kritikken ikke mod værdierne, men mod hykleriet i implementeringen af dem.¹⁶

Liberale værdier introduceres på intet tidspunkt som målet for al-Qaedas angreb mod Vesten, ligesom en målsætning om at udbrede islam globalt er helt fraværende. Men måske al-Qaedas vision for islamisering blot er lokal i stedet for global – kan et mål om at forene *ummaen* i en islamisk stat ikke identificeres på det retoriske plan?

EN ISLAMISK STAT I UMMAEN?

Bin Laden refererer til en målsætning om at forene *ummaen* «under Guds love» seks gange, men kun én gang uddyber han, hvad der menes med denne målsætning, og kun én gang knyttes den til Kalifatets genopståen.¹⁷ En nærlæsning af den ene tale hvori bin Laden uddyber hvad han mener, illustrerer imidlertid hvordan mus-

limerne søges mobiliseret, ikke så meget på religiøst, som på «anti-imperialistisk» grundlag: I 2004 spørger bin Laden retorisk, hvad der skal til for at stoppe «stormløbet» mod *ummaen*, når både panarabismen, socialismen, kommunismen, demokratismen og andre doktriner har allieret sig med «korsfarerne».¹⁸ Over de næste ti sider listes de mellemøstlige regimers synderegister op med afgørende fokus på, hvordan de har samarbejdet med Vesten i undertrykkelsen af deres egne befolkninger, hvorefter bin Laden kommer frem til at introducere islam som løsningen på problemet: Islam forhindrer og ulovliggør en muslims samarbejde med vantro, som gør trosfælderne ondt.¹⁹ Da han endelig kommer med et substantielt argument for udbredelsen af sharia i *ummaen*, gør bin Laden sig altså umage med at knytte denne målsætning til Vestens undertrykkelse af muslimer – og han gør denne undertrykkelse til det centrale argument for, at der er *behov* for håndhævelsen af islamisk lovgivning.²⁰

Ikke desto mindre kan man altså, på det retoriske plan, finde et *vist* belæg for at al-Qaeda ønsker at forene *ummaen* i en islamisk stat (at dette imidlertid ikke synes at have nogen betydning for organisationen i praksis, vil fremgå senere).

UMMAEN UNDER ANGREB

Det påståede behov for at indføre islamisk lovgivning fremkommer altså i en specifik kontekst, som udgøres af det tema, der løber som en altoverskyggende rød tråd gennem bin Ladens taler og skrifter i samtlige 10 år: Behovet for at forsvare *ummaen* mod Vestens overgreb. Kontrasten til det fremherskende syn på al-Qaeda bliver tydeligst når bin Laden selv

kritiserer det. I 2003 understreger han med al ønskelig tydelighed, at den vestlige livsstil *ikke* er grunden til at gruppen bekæmper USA, og peger i stedet på Vestens politiske og militære rolle i Mellemøsten:

*The gang of criminals in the White House misrepresent[s] the truth [when their] idiotic leader claims that we despise their way of life – [...] the truth that the Pharaoh of the age is hiding is that we strike them because of their injustice towards us in the Islamic world, especially in Palestine and Iraq, and their occupation of Saudi Arabia.*²¹

Kampen iscenesættes altså som en reaktion mod fremmede magters angreb på *ummaen*:

*[...] we only killed Russians after they invaded Afghanistan and Chechnya, we only killed Europeans after they invaded Afghanistan and Iraq and we only killed Americans in New York after they supported the Jews in Palestine and invaded the Arabian Peninsula.*²²

Citatet stammer fra en tale adresseret til de europæiske befolkninger, og dens tema understreger igen al-Qaedas lokale målsætning. I talen, som blev offentliggjort godt en måned efter terrorangrebene i Madrid den 11. marts 2004, tilbydes europæerne en fredsaftale: Efter først at have bebrejdet europæerne at opfatte deres «eget blod som virkeligt», men «muslimers ikke som andet end vand», samt deres rolle i krigene i Mellemøsten, tilbyder bin Laden de europæiske lande fred – på den betingelse, at deres tropper forlader muslimske lande, og at de ophører med at «angribe muslimer og blande sig i deres anliggender».²³

Al-Qaedas kamp iscenesættes altså som en modstandskamp, som er motiveret af Vestens undertrykkelse af muslimer. Der fokuseres på en lang række historiske eksempler på denne undertrykkelse:²⁴ Vestens støtte til Israels behandling af palæstinenserne er et fremherskende tema i næsten alle talerne, ligesom tilfældet er med de vestlige militærbaser på Den arabiske halvø. Andre eksempler tæller FN-sanktioner mod Irak i 1990'erne, vestlig økonomisk og militær støtte til undertrykkende mellemøstlige regimer og senere invasionen af Irak og Afghanistan. Michael Scheuer, lederen af CIAs «bin Laden-enhed» fra 1996 til 1999, opsummerer al-Qaedas kritik af USA således:

The islamists' indictment sheet against the United States has been precise, limited and consistent for more than a decade.

- 1) *The U.S. military and civilian presence in the Arab Peninsula*
- 2) *Unqualified U.S. support for Israel*
- 3) *U.S. support for states oppressing Muslims, especially in China, India and Russia*
- 4) *U.S. exploitation of Muslim oil and suppression of its price*
- 5) *U.S. military presence in the Islamic world – Arabian Peninsula, Afghanistan, Iraq etc.*
- 6) *U.S. support, protection and funding of Arab police states.*²⁵

I 2007 kvitterede bin Laden for denne opsummering med ordene: «If you would like to get to know some of the reasons for your losing of your war against us, then read the book of Michael Scheuer [sic].»²⁶

NYERE TALER

En analyse af bin Ladens taler fra perioden 2007–2010²⁷ viser, at retorikken, hvad

angår de centrale temaer, er forblevet uændret gennem årene: Der foreligger stadig ingen målsætning om global islamisering, men kun om oprør mod vestlig imperialism; begreber som frihed og menneskerettigheder omtales i kritiske vendinger, men kun fordi *brugen af dem* er uoprigtig og hyklerisk;²⁸ der er de sædvanlige – men ligesom tidligere, kun sporadiske – referencer til en fremtidig forenet *umma*, som vil kunne udgøre en fælles front mod Vesten; og der er en afstandtagen til demokratisk deltagelse, som begrundes med, at den politiske proces i de mellemøstlige lande (udover at være «polyteistisk») er et dukketeater styret af Vesten.²⁹

Bin Laden gør det en enkelt gang i perioden klart, at en eventuel fremtidig forenet *umma* ikke vil være organiseret som et vestligt demokrati: Efter først at have sammenlignet al-Qaedas kamp med Den franske revolution og Den amerikanske uafhængighedskrig – fordi befolkningerne i disse kampe heller ikke benyttede sig af demokratiske metoder, men i stedet «reclaim[ed] their rights by means of blood and weapons» – understreger han, at vestligt demokrati er uacceptabelt i Mellemøsten og at der i stedet må oprettes (hvad der tilsyneladende er) en islamisk republik:

*We muslims believe that the Islamic nation has the essential right to elect its president. We also believe in advisory councils. However, we believe that Western-style democracy is not only a great deception, but moreover, an unacceptable religious innovation that amounts to polytheism.*³⁰

Ser man bort fra de (temmelig luftige) fremtidsvisioner for *ummaen*, er kritikken

af demokrati imidlertid sjældent rettet mod de demokratiske institutioner som sådan – faktisk går kritikken oftest på, at de demokratiske principper i praksis bliver undergravet: I Mellemøsten kontrolleres de politiske beslutninger af fremmede magter og i Vesten kontrolleres de af særinteresser – i begge tilfælde på bekostning af befolkningernes interesser.³¹ Selvom Bin Ladens udtalelser om demokrati, på baggrund af sådanne passager, *kan* synes tvetydige, er det værd at bide mærke i, at andre al-Qaeda-ideologer har formuleret langt mere principielle kritikker af demokratiet.³² En ting er dog fortsat klart: I det omfang

Det interesserer bin Laden at videreformidle at det er en individuel pligt for muslimer at forsvare sig.

bin Laden har anti-demokratiske ambitioner rækker de ikke længere end til *ummaens* grænser.

Til sidst et ord om *retorikkens religiøse elementer*. Bin Laden nyder først og fremmest godt af den stærke støtte, der er at finde i islams hellige skrifter, for at muslimer er forpligtet til at reagere mod aggression³³ og, som nævnt, for at «samarbejde med trosfællernes undertrykkere» er ulovlig.³⁴ Hvad det interesserer bin Laden at videreformidle er, for det første, en kritik af Vestens angreb på muslimer og, for det andet, at det er en *individuel pligt* for muslimer at forsvare sig mod angrebet.³⁵ Vestlig dominans er det konstante omdrejningspunkt: Når lokale regeringer foreslås væltet og erstattet med et islamisk styre, er det for at forhindre den vestlige indblanding som

alle sekulære mellemøstlige regimer påstås at være underlagt. Når *ummaen* foreslås forenet i en islamisk stat, er det for, at de muslimske lande kan danne fælles front og isolere sig mod vestlig indblanding. Var det ikke for vestlig indblanding ville al-Qaeda kort sagt stå uden argument for islamisering.

Hvad angår den omfattende brug af islamiske referencer er det vigtigt at understrege, at islam generelt kan siges at konstituere «the language of politics» for islamistiske organisationer – både de voldelige og demokratiske af slagsen.³⁶ For de militante islamister indebærer dette blandt andet, at islam udgør et sprog, som tillader dem at artikulere krav om modstand og uafhængighed med udgangspunkt i en fælleskulturel referenceramme. Islam iscenesættes af al-Qaeda som løsningen på problemet med vestlig imperialisme.³⁷ I islams skrifter findes pligten til at kæmpe imod, forbudet mod kollaboration, og skitsen til en samfundsform som værner mod vestlig indblanding fremover. Størstedelen af de religiøse referencer introduceres på denne måde, uløseligt forbundet med det overordnede tema om modstand og uafhængighed. Uanset hvad bin Laden måtte mene om *andre* religiøse spørgsmål, lader han *ikke* til at mene, at disse holdninger er relevante for al-Qaedas kamp, eller for opnåelsen af publikums støtte til denne kamp.

Al-Qaeda i praksis

Nu *kunne* retorikken jo være just det – blot retorik. Men nogle vigtige pointer fra den eksisterende litteratur om al-Qaedas faktiske terrorhandlinger, metoder og rekrutteringsprofil tyder på, at retorikken er værd at lytte til: De påståede mål stemmer, med

en enkelt vigtig undtagelse, godt overens med gruppens kamp i praksis.³⁸ Dette gælder fx al-Qaeda's berømteste terrorhandlinger i Vesten: i USA i 2001, i Spanien i 2004 og i England i 2005.

TERRORHANDLINGER

Angrebene den 11. september 2001 var kulminationen på en strategisk kursændring blandt visse islamister, som i løbet af 1990'erne havde måttet indse, at kampen mod de lokale despotiske regimer (som i manges tilfælde var støttet og finansieret af Vesten) var stagneret, og var blevet overbevist om, at roden til problemerne i Mellemøsten lå i Vestens politik i regionen.³⁹ Som Peter Bergen understreger i *Holy War Inc.* var målene for angrebene i 2001 da også symboler på henholdsvis amerikansk økonomisk og militær magt (World Trade Center og Pentagon). Der var ikke tale om symboler på amerikansk livsstil, som Coca-Cola-bryggerier, kasinoer eller filmstudier, eller for den sags skyld symboler på det sekulære retssystem.⁴⁰ Bin Laden understregede selv det samme, da han to måneder efter angrebene sagde: «The main target was the symbol of the United States: their economic and military power.»⁴¹

Terrorangrebene i Madrid og London var ikke, som tilfældet var i USA, rettet mod symboler på Vestens økonomiske og militære magt. Alligevel var der klart definerbare politiske mål med angrebene. Europæiske landes udenrigspolitik spillede ingen rolle i bin Ladens taler før invasionen af Afghanistan og Irak. Herefter blev landene imidlertid ofte kritiseret, og allerede et år efter Irak-krigens begyndelse kom angrebet på Madrids Atocha-banegård den 11. marts 2004.⁴² Terrorangrebet i Madrid

er et informativt eksempel på al-Qaeda's strategiske kamp. I december 2003 opdagede norske forskere et al-Qaeda-planlægningsdokument på en radikal islamistisk hjemmeside, som tilbød følgende analyse: Fordi et nyt angreb mod USA næppe ville få amerikanerne til at trække deres tropper hjem fra Mellemøsten, var det at fortrække at angribe de europæiske alliancepartnere (der som følge af et sådant angreb formentlig ville kalde deres tropper hjem), og dermed øge den militære og økonomiske byrde på USA, og besværliggøre besættelsen af Afghanistan, Irak og Den arabiske halvø. Dokumentet konkluderede, at Spanien var det mest oplagte mål for et sådant angreb, da den spanske befolkning ikke bakkede op om Irak-krigen, og da der skulle være valg inden længe.⁴³ Ved valget i marts 2004, kort tid efter angrebet, blev den siddende spanske regering stemt ud, og den nye regering trak de spanske tropper hjem fra Irak.

Af dokumentet fremgik det også, at Storbritannien formentlig ville hjemkalde landets tropper, hvis andre lande (heriblandt Spanien) gjorde det samme.⁴⁴ Noget tydede altså på, at et angreb i Storbritannien kunne være næste skridt. Formålet med London-bomberne den 7. juli 2005 synes da også at have været det samme som i Madrid året forinden: I både al-Qaeda's erklæring efter angrebet, og i de enkelte medlemmers udtalelser og martyrvideoer, blev det forklaret med henvisning til den britiske rolle i krigene i Mellemøsten.⁴⁵

I studier af det omtalte planlægningsdokument påpeges det, at dokumentet ikke er et isoleret og enkeltstående eksempel på denne form for strategisk tænkning blandt jihadister (hvor der lægges mere vægt på

I 2004 spørger bin Laden retorisk hvad der skal til for at stoppe «stormløbet» mod *ummaen*.

sekulær-rationalistiske analyser end på religiøse skrifter),⁴⁶ men tværtimod er del af en lang tradition for strategiske overvejelser og diskussioner i islamistiske organisationer.⁴⁷

METODE

Også al-Qaeda's konkrete metoder i forbindelse med angrebene er informativ. Som Robert Pape påpeger i *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, har selvmordsterrorismens strategiske logik gjort, at den historisk er blevet anvendt

som et afstraffelses- og afskrækningsmiddel (af både sekulære og religiøse grupper), med det formål at få fremmede magter til at trække deres tropper ud af territorier, som terroristerne opfatter som deres hjemland.⁴⁸ Brugen af selvmordsterrorisme er ikke væsensforskellig fra fx staters brug af luftbombardementer – hensigten er at tvinge en fremmed stat til at rette sig efter den angribende parts politiske krav:

[...] *the heart of the strategy of suicide terrorism is the same as the coercive logic used by states*

*when they employ air power or economic sanctions to punish an adversary: to cause mounting civilian costs to overwhelm the target state's interest in the issue in dispute and so to cause it to concede the terrorists' political demands.*⁴⁹

Ønsker al-Qaeda at straffe Vesten for dens mellemøstpolitik og at skræmme befolkninger og regeringer til at omlægge denne politik, er selvmordsterrorisme altså en oplagt taktik. (Det er, på den anden side, mildest talt uklart, hvordan det operationelt skulle give mening at forene selvmordsangreb med udbredelsen af islam.)

REKRUTTERING

Litteraturen om al-Qaedas rekruttering af jihadister tyder også på, at rekrutternes frustration over hvad de opfatter som vestlig imperialisme – særligt Vestens militære tilstedeværelse i muslimske lande – er den dominerende årsag til deres radikaliserings.⁵⁰ Der synes altså at være en iøjnefaldende overensstemmelse mellem al-Qaeda-ledelsens retoriske iscenesættelse af kampen og de enkelte rekrutters motivation. Men hvilken rolle spiller så ønsket om at forene *ummaen* i en islamisk stat for rekrutteringen til *jihad*? Som vi så tidligere, er en vision for denne type islamisering jo faktisk at finde i Osama bin Ladens mobiliseringsretorik, om end i temmelig begrænset omfang. For at tage et par eksempler fra litteraturen: Et studie af saudiske rekrutters deltagelse i Irak-krigen fandt, at næsten ingen af rekrutterne havde været medlemmer af al-Qaeda før Irak-invasionen, og at det var Vestens besættelse af et arabisk land, som var den *direkte* årsag til deres radikaliserings.⁵¹ Petter Nessers studie af europæiske muslimers motiva-

tion for at lade sig rekruttere til al-Qaeda lægger ligeledes den afgørende vægt på Vestens militære tilstedeværelse i Mellemøsten.⁵² Meget tyder på, at selv hvis al-Qaedas rekrutter deler håbet om en fremtidig forenet *umma*, er islamister – selv de mest radikale og voldelige af slagsen – ikke villige til at dø i kamp for opnåelsen af *dette* mål.⁵³

Ønsket om at oprette en islamisk stat i *ummaen* er altså, efter alt at dømme – bin Ladens forsvindende få referencer til den, terroraktionernes snævre fokus på at straffe Vesten for dens udenrigspolitik og angribe dens militære tilstedeværelse i Mellemøsten, samt til sidst det faktum, at al-Qaeda ikke lader til at kunne mobilisere jihadister på denne baggrund – *uden reel betydning* for al-Qaeda som organisation.⁵⁴ Men hvad adskiller så egentlig al-Qaeda fra de mere nationalistisksindede modstandsbevægelser?

Al-Qaeda: Panislamiske anti-imperialister

Al-Qaedas brug af voldelige midler adskiller gruppen fra langt størstedelen af islamistiske organisationer, der som nævnt er ikke-voldelige. Spørgsmålet er imidlertid, hvad forskellen er på al-Qaeda og andre *voldelige* islamister – især nationalistiske grupper som Hamas og Hizballah? Ifølge bin Laden selv er der tilsyneladende ingen reel forskel. Han drager en meget sigende parallel for at forklare al-Qaedas kamp: Al-Qaeda er, siger han, at sammenligne med det palæstinensiske Hamas, idet de kæmper for at forsvare sig mod en fremmed magts undertrykkelse og besættelse.⁵⁵ Men al-Qaedas terroraktioner har global rækkevidde – gruppen angriber, i modsætning til de nationalistiske grupper, mål i Vesten.⁵⁶ Og mens de nationalistiske islamisters

kamp foregår i de traditionelle nationalstat-
slige rammer, så kræver den territoriale
entitet, som al-Qaeda hævder at forsvare,
også en bredere definition af «nationen».
Kampen iscenesættes som en kamp mod
vestlig undertrykkelse af *alle* muslimske
lande. Den relevante nationsopfattelse
udgøres altså af *ummaen*. Yderligere
kendetegn adskiller også al-Qaeda fra

*Al-Qaedas brug af voldelige midler
adskiller gruppen fra størstedelen af
islamistiske organisationer.*

nationalisterne: Gruppen deltager ikke i
den politiske proces – noget de nationalist-
iske grupper ikke afholder sig fra – og delt-
ager heller ikke i socialt hjælpearbejde,
hvilket flere nationalistiske grupper prak-
tiserer. Forskellene er altså mange, trods
det, at visse *lokale al-Qaeda-gruppers kamp*
(mod fx vestlige militærstyrker i Irak) kan
minde umiskendeligt meget om de lokale
nationalisters ditto.

Hvad angår, som tidligere nævnt, Islams
rolle som «the language of politics», der
tillader de militante grupper at basere krav
om modstand og uafhængighed på en
fælleskulturel referenceramme, tydeliggør
denne praksis også en forskel, og endda en
konflikt, mellem al-Qaeda og nationalis-
terne. Fortolkningen af de islamiske kilder
er forskellig, idet al-Qaeda hævder, at mod-
standen må føres uden om den «polyteis-
tiske» politiske proces (som hævdes at være
korrumperet og kontrolleret af fremmede
magter), og at uafhængighed kun kan
opnås via fælles kamp mod Vesten på
vegne af hele *ummaen*. Uenigheden under-

streger modstykket til «the language of pol-
itics», «the politics of language».⁵⁷ Der
foregår en kamp og konkurrence mellem
al-Qaeda og nationalisterne om de
islamiske kilder og symbolers betydning
for kampen; om *hvordan* den skal føres,
mod *hvem*, og *på hvis vegne*.

Det er altså nødvendigt med et typolo-
gisk skel mellem al-Qaeda og andre vold-
elige islamister. Hamas og Hizballah er
«nationalister» i langt mere traditionel for-
stand end al-Qaeda. Og alt taget i betragt-
ning kan al-Qaeda bedst betegnes som
panislamiske anti-imperialister.⁵⁸

Hvad det anti-imperialistiske element
angår, fremhæver det både projektets
rækkevidde og begrænsninger. Kampen er
global: Der er tale om en gruppe som
bekæmper, hvad den ser som Vestens
imperiale dominans og undertrykkelse, og
hvis metode består i at forsøge at *påvirke*
«imperiets» politikere og befolkninger til at
ændre sin mellemøstpolitik.⁵⁹ Dette kan ske
ved hjælp af angreb mod vestlige mål over
hele verden – militære mål, som udsta-
tionerede tropper og militærbaser, og civile
mål, som bycentre og turister. Dette (og
ikke en vision om Islams globale over-
herredømme) er årsagen til, at al-Qaeda er
blevet et globalt fænomen.

Begrebet «anti-imperialisme» under-
streger samtidig, at *alle* fremmede magter,
som intervenserer i Mellemøsten, for-
mentlig kan forvente at blive mål for grup-
pens terrorangreb – hvilket både
angrebene på USAs europæiske allian-
cepartnere, og al-Qaedas baggrund i
oprøret mod Sovjetunionens besættelse af
Afghanistan i 1980'erne, er en indikation
på. Det kan af samme grund være mis-
visende at betegne gruppen som «anti-
amerikanister» (en betegnelse, som går

igen i dele af den specialiserede litteratur).⁶⁰ USA er efter alt at dømme blevet udset som det primære mål for gruppens angreb, alene fordi det er den største fremmede militærmagt i regionen i dag (og ikke på grund af amerikansk kultur eller værdier).

Sluttelig skal begrebet «anti-imperialisme» understrege, at gruppens visioner er begrænsede. Al-Qaeda repræsenterer intet substantielt politisk projekt: Anti-imperialisme er alt hvad gruppen i realiteten har at tilbyde sine rekrutter og tilhængere.⁶¹

Der er dog tale om en anti-imperialisme med særlige «panislamiske» kendetegn: Det *islamiske* element kommer tydeligst til udtryk når gruppen benytter sig af ressourcer fra en fællesislamisk «kulturbank»⁶² for at artikulere sine krav og mobilisere trosfællerne. Og det *panislamiske* element består af, at gruppens kamp – modsat nationalisternes – foregår på vegne af *alle* muslimske lande.⁶³

Konklusion

Der er altså behov for at gøre op med den typiske karakteristik af al-Qaeda, som dominerer typologier over islamistiske bevægelser. Særligt må en betegnelse for gruppen tage højde for, at en analyse af både *Osama bin Ladens retorik* og *al-Qaedas kamp i praksis* viser, at der må fokuseres på Vestens indblanding i muslimske lande hvis man vil forstå gruppen. Samtidig er det nødvendigt at opretholde et typologisk skel mellem al-Qaeda og andre islamistiske grupperinger. Behovet for at balancere disse hensyn gør, at al-Qaeda må betegnes som *panislamiske anti-imperialister*. En gruppe, der opfatter sin kamp som et oprør mod fremmede magters imperialisme og kæmper på vegne af alle muslimske lande.

I september 2009 udtalte Osama bin Laden, med henvisning til de udbredte misforståelser om konfliktens årsag: «The longer it takes you to recognize the real causes, the higher a prize you will pay, needlessly.»⁶⁴ Det sidste ord går derfor til den vestlige journalist, som flest gange har interviewet bin Laden om baggrunden for hans kamp mod Vesten, den britiske veteran-korrespondent Robert Fisk. Al-Qaeda, understreger han, «thrives on the issue of injustice [...] when we deal with injustice, al-Qaeda will wither and die as it must and as it should.»⁶⁵

• f •

1 Jeg skylder Morten Valbjørn en stor tak for hans hjælp og kommentarer. Jeg skylder også tak til to anonyme bedømmere for deres rettelser og gode forslag.

2 Se fx Valbjørn, Morten (2009) – “There is one Islam, indeed, one for each of us”: Religion og politik i det muslimske Mellemøsten”, s. 187-210 in Tonny Brems Knudsen, Jørgen Dige Pedersen & Georg Sørensen (eds.), *Danmark og de fremmede – om mødet med den arabisk-muslimske verden*, Aarhus: Academica. Se også International Crisis Group (2005) – “Understanding Islamism”, Middle East Report no. 37, d. 2. marts.

3 Se fx Strinberg, Anders & Mats Wärn (2005) – “Realities of Resistance: Hizballah, the Palestinian rejectionists and al-Qa’ida compared”, *Journal of Palestine Studies*, 34, 3, s. 23-41. Se også: Fettweis, Christopher J. (2009) – “Freedom Fighters and Zealots: Al Qaeda in Historical Perspective”, *Political Science Quarterly*, vol. 124, no. 2, s. 269-296.

4 Udover Valbjørn op. cit., International Crisis Group op. cit., Fettweis op. cit. og Strindberg & Wärn op. cit., se også: Wittes, Tamara Cofman (2008) – “Three Kinds of Movements”, *Journal of Democracy*, vol. 19, no. 3 (July 2008), s. 7-12; Crone, Manni (2003) – “Fra burqa til burger – Post-islamisme, neo-fundamentalisme og muslimsk humanisme”, *KRITIK*, 162-163, s. 59-68; Dalacoura, Katerina (2006) – “Islamist Terrorism and the Middle East Democratic Deficit: Political Exclusion, Repression and the Causes of Extremism”, *Democratization*, vol. 13, no. 3 (June 2006), s. 508-525; Mishal, Shaul & Maoz Rosenthal (2005) – “Al-Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamist Terrorist Organizations”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 28.4, s. 275-293; Ganor, Boaz (2008) – “Terrorist Organization Typologies and the Probability of a Boomerang Effect”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 31.4, s. 269-283; Robinson, Glenn E. (2007) – “The Battle for Iraq: Islamic insurgencies in comparative perspective”, *Third World Quarterly*, vol. 28, no. 2, s. 261-273; Nasr, Vali (2005) – “The Rise of ‘Muslim Democracy’”, *Journal of Democracy*, vol. 16, no. 2 (April 2005), s. 13-27; Yavus, M. Hakan (2003) – “Islamic Social Move-

- ments", s. 15-35 i M. Hakan Yavus, *Islamic Political Identity in Turkey*, Oxford: Oxford University Press.
- 5 Valbjørn (2009), op. cit.: 206. For flere eksempler på typologier, som (i varierende grad) lider under samme problem, se note 4.
- 6 Valbjørn, Morten (2008) – "Islamismens mange udviklingsveje", *Den nye verden – Tidsskrift for internationale studier*, 41, 1 (religion og/eller politik), s. 90.
- 7 Valbjørn (2009), op. cit.: 206, kursivering i original.
- 8 Se særligt: Lawrence, Bruce (2005) – *Messages to the World: The Statements of Osama bin Laden*, 1st ed., US: Verso (Senere oversat til norsk: Lawrence, Bruce & Frode Saugestad (ed.) (2007) – *Budskap til verden*, Oslo: L.S.P. Forlag); Kepel, Gilles & Jean-Pierre Milelli (eds.) (2008) – *Al-Qaeda in its Own Words*, US: Belknap Press of Harvard University Press; Hegghammer, Thomas (2003) – "Dokumentasjon om al-Qa'ida – intervjuer, kommunikér og andre primærkilder, 1990-2002", FFI/rapport-2002/01393; nyere taler oversættes løbende til engelsk af NEFA Foundation, se nefafoundation.org/index.cfm?pageID=44.
- 9 Robert A. Pape betegner fx al-Qaeda som "en koalition af nationalistiske grupper" (Pape, Robert A. (2006) – *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, NY: Random House Trade Paperbacks, s. 117). Om kilden til bin Ladens succes siger Michael Scheuer: "Bin Laden's philosophy is slowly harnessing the two most powerful motivating forces in contemporary international affairs: religion and nationalism" (Scheuer, Michael (2007a) – *Through Our Enemies Eyes*, revised ed., US: Potomac Books, s. 28). Thomas Hegghammer betegner al-Qaedas ideologi som "panislamisk nationalism" (Hegghammer, Thomas (2008) – "Jihadi Studies: The Obstacles to Understanding Radical Islam And the Opportunities to know it better", *TLS the Times Literary Supplement*, 2. april 2008). Hegghammers betegnelse er upræcis, men som vi skal se senere, har han ret når han forklarer al-Qaedas kamp som en "global forsvarskamp imod islams ydre fjender" og dermed lægger vægt på at det er hele umma'en, snarere end udvalgte mellemøstlige nationalstater, som er omdrejningspunkt for gruppens kamp (Rasch, Bjørn Erik (ed.) – *Islamistisk terrorisme*, Oslo: Abstrakt Forlag, 2005, s. 24). Hegghammers beskrivelse af al-Qaedas kamp er typisk god, selvom hans betegnelse for gruppen er upræcis. Hegghammer har andetsteds udviklet en typologi som er både mere nuanceret end de fleste, og som eksplicit skelner imellem voldelige nationalistiske grupper og voldelige "panislamiske" grupper som al-Qaeda (Hegghammer, Thomas (2010) – *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*, NY: Cambridge University Press). Dette er måske den bedste typologi i den eksisterende litteratur og en undtagelse til reglen om, at typologier ikke har blik for pointerne fra den specialiserede litteratur om al-Qaeda. Samtidig er det dog, som vi skal se, nødvendigt at bruge en endnu mere nuanceret betegnelse for al-Qaeda end Hegghammers, for at understrege, at gruppen bekender sig til en helt særlig form for panislamisme (se også note 63).
- 10 Gengivet og oversat til engelsk i Bruce Lawrences' *Mes-sages to the World – The Statements of Osama bin Laden*. Alle referencer til Lawrence er referencer til Osama bin Ladens taler.
- 11 Lawrence, op. cit.: 166-168, 162.
- 12 Før 2001 refereres der kun til demokratiske principper i forbindelse med bin Ladens forsøg at retfærdiggøre drab på civile vesterlændinge – han vender flere gange i årenes løb tilbage til at civile i Vesten, fordi de har stemmeret og betaler skatter, støtter de politiske ledere "forbrydelser" i Mellemøsten (ibid.: 47, 70, 141, 165).
- 13 Ibid.: "To the Americans" (6. oktober 2002), s. 169; "Among a Band of Knights" (14. februar 2003), s. 191 og 194; "Quagmires of the Tigris and Euphrates" (19. oktober 2003), s. 208; "Resist the New Rome" (4. januar 2004), s. 214, 218 og 227; "The Towers of Lebanon" (29. oktober 2004), s. 240.
- 14 Ibid.: 208-209, 227. Fx betegner bin Laden, i forbindelse med besættelsen (og den følgende "demokratisering") af Irak, demokrati som "the religion of ignorance", men følger op ved at sige: "any government formed by America is a traitorous, puppet government, like the rest of the governments in the region" (s. 209).
- 15 Ibid.: 194, 214. Se også: 169, 191, 218, 240. Fx: "The freedom and democracy that you call for is for yourselves and for the white race only. As for the rest of the world, you impose upon it your monstrous, destructive policies and governments [and] prevent them from establishing democracies" (s. 169).
- 16 Se fx ibid.: 70, 112, 150, 159, 168, 169, 170, 194, 240, 253, 261.
- 17 Ibid.: 30, 91, 121, 163, 183, 227-30. Derudover findes der fire mere perifere referencer til fænomenet i talen "Among a Band of Knights" (14. februar 2003) som ikke knyttes til al-Qaedas målsætning. Se ibid.: 191, 193, 197, 202.
- 18 Ibid.: 218.
- 19 Ibid.: 227.
- 20 For en god og mere systematisk analyse af den begrænsede rolle ønsket om at oprette en islamisk stat i umma'en spiller for al-Qaeda, se særligt Pankhurst, Reza (2010) – "The Caliphate, and the Changing Strategy of the Public Statements of Al-Qaeda's Leadership", *Political Theology*, 11.4, 530-552. Pankhurst konkluderer: "In reality, the Caliphate and its call play a minor role in the discourse of al-Qaeda, and an equally small one in its ideology" (Pankhurst, 2010: 550).
- 21 Lawrence, op. cit.: 193.
- 22 Ibid.: 236.
- 23 Ibid.: 234-235.
- 24 Se også Beutel & Ahmads analyse af bin Ladens taler fra 1996-2009 (Beutel, Allesandro J. & Imad-ad-Dean Ahmad (2009) – "Religious or Policy Justifications for Violence?: A Quantitative Content Analysis of Bin Ladens Statements", paper præsenteret på CSID 10th Annual Conference, d. 5. maj), som understreger hvordan historiske og politiske klagepunkter er langt mere dominerende end religiøse referencer i bin Ladens taler.
- 25 Scheuer, Michael (2008) – *Marching Toward Hell*, NY: Free Press; s. 149-150.

- 26 NEFA Foundation (2007): "Usama bin Laden: The Solution", 8. september 2007. Bin Laden refererer til Scheuers bog *Imperial Hubris*, hvori den samme opsummering figurerer (Scheuer, Michael (2007b) – *Imperial Hubris*, US: Potomac Books, s. 210).
- 27 Alle 19 taler er oversat af NEFA Foundation og kan findes på nefafoundation.org/index.cfm?pageID=44.
- 28 Fx: "the values of justice, freedom, and human rights are nothing but hollow slogans which are put forward in order to deceive the foolish" (NEFA Foundation (2008): "Usama bin Laden: Message to the Islamic Nation on the 60th Anniversary of Israel", 18. maj 2008).
- 29 Fx: "In every capital [of the muslim world] today, there is a Bremer – whether covert or overt – along with an Allawi who executes his orders." (NEFA Foundation (2009): "Usama bin Laden: A Call for Jihad to Stop the Assault on Gaza", 14. januar 2009). Det samme argument figurerer i talen "Despose the Tyrants" (16. december 2004), se Lawrence, op. cit.: 260.
- 30 NEFA Foundation (2009), op. cit.
- 31 Bin Laden beskylder fx store virksomheders indflydelse på politiske beslutninger i Vesten for at være årsagen til alt fra invasionen af Irak til klimaforandringer. Se NEFA Foundation (2007), op. cit. og NEFA Foundation (2010): "Usama bin Laden: The Way to Save the Earth", 17. februar 2010. Kritikken af multinationale selskaber (fx Halliburton) optræder allerede i talerne "To the Peoples of Europe" (15. april 2004) og "The Towers of Lebanon" (29. oktober 2004). Se Lawrence, op. cit.: 234-235, 241-243.
- 32 Se fx uddragene fra Ayman al-Zawahiris "Bitter Harvest: Sixty Years of the Muslim Brotherhood" og "Advise to the Community to Reject the Fatwa of Sheikh Bin Baz Authorizing Parliamentary Repression" i Kepel & Milelli, op. cit.
- 33 Se fx Lawrence, op. cit.: 76, 89, 118, 120, 140, 161, 164, 165, 202, 247, 267. Fx: "It is commanded by our religion and intellect that the oppressed have a right to respond to aggression" (s. 164).
- 34 Dette argument benytter bin Laden sig ofte af, særligt under optakten til Irak-krigen og i tiden derefter. Se fx ibid.: 183, 188, 196-197, 216, 222-224, 227-228, 248, 254-255, 258-260, 263.
- 35 Se fx ibid.: 61, 79, 98, 110, 115, 129, 203. Fx: "with the current state of the umma, jihad has been affirmed as an individual duty" (s. 98).
- 36 Eickelman, Dale F. & James Piscatori (1996) - *Muslim Politics*, New Jersey: Princeton University Press. Se også Valbjørn (2009), op. cit.: 200.
- 37 Se også Hellmich, Christina (2005) – "Al-Qaeda – terrorists, hypocrites, fundamentalists? The view from within", *Third World Quarterly*, vol. 26, no. 1, s. 39-54.
- 38 Se også Abrahms, Max (2006) – "Al Qaeda's Scorecard: A Progress Report on Al Qaeda's Objectives", *Studies in Conflict and Terrorism*, 29: 509-529. Som Abrahms påpeger (Abrahms: 515) synes der heller ikke at være nogen uoverensstemmelse imellem målsætningerne, som de præsenteres i hhv. al-Qaedas offentlige og interne kommunikation.
- 39 Se fx Brooke, Steven (2008) – "Jihadist Strategic Debates before 9/11", *Studies in Conflict and Terrorism*, 31, s. 201-226; Scheuer, Michael (2007a) op. cit.: 49; Gerges, Fawaz (2009) – *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, 2nd ed., NY: Cambridge University Press; Gerges, Fawaz (2007) – *Journey of the Jihadist: Inside Muslim Militancy*, US: Harcourt Books.
- 40 Bergen, Peter (2002) – *Holy War Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Laden*, NY: Touchstone Books, 1st ed., s. 227.
- 41 Lawrence, op. cit.: 140. Denne pointe gentages flere gange: 107, 119, 151, 194.
- 42 Som Robert Pape påpeger, havde der inden angrebene i Madrid, i perioden 2002-2003, været 10 al-Qaeda selv-mordsangreb imod europæiske og australske borgere som befandt sig i Mellemøsten – alle kom fra lande med trop- per i Afghanistan eller Irak (Pape (2006), op. cit.: 55).
- 43 Lia, Brynjar og Thomas Hegghammer (2004) – "Jihadi Strategic Studies: The Alleged Al Qaida Policy Study Preceding the Madrid Bombings", *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, s. 355-375. Se også Pape op. cit.: 254-255.
- 44 Lia & Hegghammer, op. cit.: 368.
- 45 Pape (2006), op. cit.: 252-5. Fx: "This was not about religion... We watched videos of British military operations in Iraq".
- 46 Lia & Hegghammer, op. cit.: 361.
- 47 Brooke, op. cit.
- 48 Pape (2006), op. cit.: 21.
- 49 Pape, Robert A. (2003) – "The Strategic Logic of Suicide Terrorism", *American Political Science Review*, vol. 97, no. 3 (August 2003): 346.
- 50 Se fx Pape (2006), op. cit.; Pape (2003) op. cit.; Hegg- hammer (2010) op. cit.; Obaid, Nawaf & Anthony Cordes- man (2005a) – "Saudi Militants in Iraq: Assessment and Kingdoms Response", *Centre for Strategic and Inter- national Studies*, revised September 19, 2005; Obaid, Nawaf & Anthony Cordesman (2005b) – "Al-Qaeda in Saudi Arabia: Assymetric Threats and Islamist Extrem- ists", *Centre for Strategic and International Studies*, Working Draft: Revised January 26, 2005; Hegghammer, Thomas (2006) – "Terrorist Recruitment and Radicaliza- tion in Saudi Arabia", *Middle East Policy*, vol. XIII, no. 4, Winter 2006; Hegghammer, Thomas (2008a) – "Saudis in Iraq: Patterns of Radicalization and Recruitment", *Cul- tures et Conflits*, 12/06/2008; Hafez, Mohammed M. (2008) – "Radicalization in the Persian Gulf: Assessing the Potential of Islamist Militancy in Saudi Arabia and Yemen", *Dynamics of Asymmetric Conflicts*, vol. 1, no. 1, March 2008, s. 6-24; Fair, Christine C. (2004) – "Militant Recruitment in Pakistan: Implications for al-Qaeda and other Organizations", *Studies in Conflict and Terrorism*, 27: 489-504; Bergen, Peter & Paul Cruickshank (2007) – "The Iraq Effect: The Iraq War and its Impact on the War on Terrorism", *Mother Jones Magazine*, March 1st 2007.
- 51 "[T]he vast majority of Saudi militants who have entered Iraq were not terrorist sympathizers before the war; and were radicalized almost exclusively by the Coalition invasion." (Obaid & Cordesman (2005a), op. cit.: 5, min kursivering).

- 52 Nesser, Petter (2006), "Jihadism in Western Europe After the Invasion of Iraq: Tracing Motivational Influences from the Iraq War on Jihadist Terrorism in Western Europe," *Studies in Conflict and Terrorism*, 29: 323-342
- 53 Al-Qaedas strategier lader da også til at være klar over dette. Brynjar Lia gengiver fx Abu Mus'ab al-Suri vurdering således: Rekrutterne vil ikke dø for en "abstrakt idé om en utopisk islamisk stat" kun for at frigøre muslimer fra besættelse (Lia, Brynjar (2008) – "Al-Qedas Appeal: Understanding its Unique Selling Points", *Perspectives on Terrorism*, vol. 2, no. 8 (maj), s. 3). Det er værd at bide mærke i, at mønstret går igen i et studie af Guantanamo-fangers motivation for at slutte sig til al-Qaeda. Sharon Curcio, som har gennemgået over 600 skriftlige beretninger fra fangerne, nævner på intet tidspunkt, at nogle iblandt dem skulle være motiveret af ønsket om at oprette hverken et globalt, regionalt eller lokalt kalifat (Curcio, Sharon (2005) – "Generational Differences in Waging Jihad", *Military Review*, July-August 2005).
- 54 Mark Sedgwick har argumenteret for, at det gælder for de fleste religiøse terrorister, at de både har langsigtede religiøse mål og kortsigtede politiske mål, og at de kortsigtede politiske mål generelt er af størst betydning for grupperne (Sedgwick, Mark (2004) – "Al-Qaeda and the Nature of Religious Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, vol. 16, no. 4, s. 795-814). Som nævnt har kalifatet dog en vis symbolsk og retorisk betydning for al-Qaeda. Se fx Pankhurst, op. cit.; "the Caliphate [is used as] an expression of independence, sovereignty and unity" (s. 549).
- 55 Lawrence, op. cit.: 152.
- 56 Al-Qaeda angriber i denne forstand "den fjerne fjende" snarere end blot "den nære fjende" (se fx Gerges, op. cit.; Brooke, op. cit.; Scheuer (2007a), op. cit.).
- 57 Valbjørn (2009), op. cit.: 200.
- 58 Thomas Hegghammer præciserer ummaens betydning når han kalder al-Qaedas ideologi "panislamisme" (Hegghammer (2010), op. cit.). Michael Mann fremhæver, på den anden side, det anti-imperialistiske element: "bin Laden's motives are simple: he is an anti-imperial Islamist" (Mann, Michael (2005) – *Incoherent Empire*, Paperback Edition, London: Verso, s. 169). Også Olivier Roy har diskuteret, hvilken betydning anti-imperialisme har for al-Qaedas ideologi, retorik og rekruttering (Roy, Olivier (2004) – *Globalized Islam: In Search for the New Ummah*, US: Columbia University Press).
- 59 Pape (2006), op. cit.: 122.
- 60 Eksempelvis bruger både Thomas Hegghammer og Michael Mann af og til begrebet. Hegghammer har brugt betegnelsen "militant antiamerikanisme" om al-Qaeda (Rasch, op. cit.: 45). Mann betegner som nævnt bin Laden som "anti-imperialist", men beskriver andetsteds al-Qaedas ideologi som "antiamerikanisme" (Mann, op. cit.: 169, 178)
- 61 Se også Mann, op. cit.: 178.
- 62 Valbjørn (2009), op.cit.: 200.
- 63 "Panislamismen" som sådan opfattes ofte som en ideologi, der, på tværs af raceskel, bestræber foreningen af de muslimske lande under et islamisk styre. Kombinationen med begrebet "anti-imperialisme" skal altså tjene til at understrege, at det fælles-islamiske projekt består af forenet i kamp imod fremmede magter, ikke af en sådan substantiel politisk vision for ummaen.
- 64 NEFA Foundation (2009): "Usama bin Laden: Statement to the American People", 13. september.
- 65 Robert Fisk, interviewet af Peter Lavelle på RTs CrossTalk den 18. januar 2010, min transskription.